

گزارشی از همایش کشوری سرگروه‌های علوم اجتماعی جای خالی زندگی روزمره در کتاب‌های جامعه‌شناسی

آمنه کرامتی

دبیر دبیرخانه کشوری درس علوم اجتماعی

سرگروه‌های کشوری علوم اجتماعی شد. ابتدا آمنه کرامتی گزارش تصویری از عملکرد دبیرخانه ارائه کرد. وی مهم‌ترین فعالیت‌های دبیرخانه طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را چنین برشمرد: تدوین برنامه عملیاتی سالانه، برگزاری مسابقه تولید محتوای الکترونیکی و معرفی نفرت برتر، برگزاری مسابقه مقاله‌نویسی و طراحی سؤالات جبرانی و استاندارد، تولید نرم‌افزار آموزشی، تدریس عملی دروس مختلف علوم اجتماعی، برگزاری جشنواره ملاصدرا، نقد کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌های هفتم و هشتم، مسابقه تجربه خلاق و تدوین «گاه‌نامه تعجب» در شش شماره و اعلام اسامی و استان‌های برگزیده.

نقد کتب درسی جامعه‌شناسی

یکی از اهداف اصلی دبیرخانه تشکیل کارگروه تخصصی و ایجاد هماهنگی بین نظرات سرگروه‌ها در نحوه آموزش و تدریس کتب علوم اجتماعی، بیان چالش‌ها و مشکلات کتاب‌های علوم اجتماعی، و انعکاس

اول متوسطه طی سخنانی گفت در سند برنامه درسی ملی نقش معلم کلیدی است و معلم مرجعیت دارد. البته مرجعیت معلم زمانی اثرگذار خواهد بود که همراه با مقبولیت و محبوبیت باشد و این موضوع به علم و عملکرد معلم در شناخت دانش آموز و رفتار متناسب با وی بستگی دارد. ایشان همچنین بر درس پژوهی، نظارت بالینی، برگزاری جشنواره‌ها، افزایش ساعات درسی گروه‌ها و بالا بردن جایگاه گروه‌های درسی تأکید کرد.

سپس **جابر اخلاقی**، معاون آموزش متوسطه استان گیلان، ضمن مقایسه وضعیت مدارس کشور فنلاند و ایران، به معضلات آموزشی و چندانگی مدارس و ناهماهنگی بین آن‌ها در کشور اشاره کرد و راه رسیدن به تأمین عدالت آموزشی را یکپارچه ساختن مدارس دانست.

برنامه‌های اختصاصی گروه علوم اجتماعی

همایش سپس وارد دستور کار اختصاصی

اشاره

همایش کشوری سرگروه‌های علوم اجتماعی در آستانه اجرایی شدن نظام جدید آموزشی و هم‌زمان با تغییر و اعتباربخشی کتاب‌های درسی جدید، از سوی دبیرخانه کشوری درس علوم اجتماعی، پنجم و ششم اردیبهشت‌ماه در «مجمع آموزشی و رفاهی دهکده ساحلی بندرانزلی» استان گیلان برگزار شد. آنچه به دنبال می‌آید مروری بر مباحث این همایش است.

همایش کشوری سرگروه‌های درسی علوم اجتماعی که با استقبال گرم گروه‌های آموزشی علوم اجتماعی از استان‌های گوناگون همراه بود، با خیرمقدم، دبیر دبیرخانه کشوری درس علوم اجتماعی و **اکبر شیرزادی**، کارشناس مسئول دفتر آموزش دوره دوم متوسطه آغاز شد. سپس دو سخنران به نقش و جایگاه معلم در برنامه درسی ملی و ارزیابی وضعیت مدارس کشور پرداختند. ابتدا **مرضیه مسگرزاده**، معاون دفتر دوره

این نظرات به وزارتخانه و دفتر تألیف کتب ابتدایی و نظری است. از این رو براساس برنامه پیش‌بینی شده، کارگروه‌هایی به‌منظور بررسی چالش‌های کتب جامعه‌شناسی تشکیل شد و پس از بحث و تبادل نظر، نماینده هر یک از کارگروه‌ها به بیان نظرات گروه خود پرداخت. مهم‌ترین مسائل و مشکلات دبیران با کتاب‌های جامعه‌شناسی در این نشست از سوی کارگروه‌ها به قرار زیر اعلام شد:

۱. فلسفی بودن کتاب‌های جامعه‌شناسی؛
۲. ارتباط نداشتن مطالب و اصطلاحات کتاب‌ها با سال‌های گذشته؛
۳. کم بودن ساعت درس جامعه‌شناسی؛
۴. تدریس کتاب‌های علوم اجتماعی توسط دبیران غیرمرتبط؛
۵. ارتباط نداشتن مفاهیم کتاب‌ها با نیازهای جامعه و شرایط سنی و فکری دانش‌آموزان که باعث بی‌انگیزه شدن دانش‌آموز و معلم شده است؛
۶. تألیف کتاب جدید بدون توجه به پیشنهادات و نظرات سرگروه‌های علوم اجتماعی در پاسخ به چنین نقدهایی شیرزادی، کارشناس مسئول دفتر آموزش دوره دوم متوسطه ضمن تأکید بر اهمیت نقش و هدف تشکیل گروه‌های آموزشی تأکید کرد، تغییر و تحولات آموزشی باید از طریق این گروه‌ها انجام شود. وی با اشاره به تغییرات کتاب‌های درسی و مسائل و مشکلات آن‌ها، از مسئولان تألیف خواست از تجربه گروه‌های آموزشی برای اصلاح کتاب‌ها استفاده کنند.

شیرزادی در پاسخ به مسائل مطرح شده توسط دبیران درخصوص نواقص کتب اظهار

شهروند فعال دست یافت. وی در خاتمه یادآور شد روش فعال تدریس از طریق انجام تحقیق در قالب «خودکاوی روایتی» قابل تحقق است. سپس **بهروز نوروزی**، نماینده گروه آذربایجان شرقی، در مقاله «آسیب‌های شهروندی در ایران و راهکارهای آن» عنوان کرد: «همه علوم تحت تأثیر پارادایم‌ها قرار دارند و این موضوع در کتاب «انقلاب‌های علمی» **کوهن** کاملاً مشخص است.

وی سپس برخی آسیب‌های اجتماعی در جامعه امروز ایران را ناشی از تسلط پارادایم مادی‌گرایی در جامعه دانست و خواستار آن شد که در منابع آموزشی و کتب درسی، به‌ویژه در بحث شهروندی این امر مدنظر قرار گیرد.

در پایان این بخش **رضوان درخشیده**، سرگروه استان مرکزی، در مقاله «حقوق شهروندی» گفت: «شهروندی فراتر از حقوق و تکالیف است و سابقه آن به دوران آشور و سومر برمی‌گردد. در تقسیم‌بندی **مارشال**، سه بعد برای حقوق شهروندی دیده شده است:

۱. حقوق مدنی مانند آزادی فکر و اندیشه؛
 ۲. حقوق سیاسی مانند تشکیل احزاب و انجمن‌ها؛
 ۳. حقوق اجتماعی شامل خدمات تأمینی و بیمه‌ای و امکانات رفاهی
- پس از ارائه مقالات، دکتر **پری مسلمی‌پور**، معاون آموزشی و پژوهشی دانشگاه فرهنگیان گیلان، نتایج تحقیقات خود را در زمینه کتاب «مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه» در حوزه مسائل شهروندی ارائه کرد.

نقد کلیه توسعه دانش اجتماعی

برنامه‌های روز دوم همایش سرگروه‌های علوم اجتماعی با سخنرانی دکتر **فریبرز بیات**، سردبیر مجله «رشد آموزش علوم اجتماعی» آغاز شد. موضوع سخنرانی ایشان «نقش رسانه‌ها در آموزش و تحول دانش اجتماعی» بود. دکتر

داشت، سعی بر این است که بسته‌های آموزشی در اختیار معلمان قرار گرفته تا از این طریق بتوان نقص موجود را برطرف کرد. حضور نداشتن نمایندگان دفتر تألیف کتب ابتدایی و نظری در این همایش برای پاسخ‌گویی و روشن کردن مسائل و تعامل با دبیران از جمله مسائلی بود که از سوی سرگروه‌های علوم اجتماعی مورد نقد قرار گرفت.

در پایان جلسه سرگروه‌ها در زمینه مشکلات کتاب‌های درسی علوم اجتماعی به‌عنوان جمع‌بندی اعلام شد: چنانچه کتاب‌ها به مباحث کاربردی و ملموس زندگی اجتماعی و نیازهای روز جامعه و دانش‌آموزان بپردازند، می‌توان امیدوار بود که اهمیت و جایگاه واقعی علوم اجتماعی در جامعه روشن شود و از این رهگذر اشتیاق و علاقه دانش‌آموزان به این درس و رشته تقویت شود.

تربیت شهروندی

همایش سرگروه‌های علوم اجتماعی در بعدازظهر با ارائه سه مقاله با موضوع «شهروندی و تربیت شهروند فعال و فکور» ادامه یافت. ابتدا دکتر **سلیمان میرزایی**، عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان قزوین در مقاله «تدریس و یادگیری در یک اجتماع (اندیشیدن مدل سوم)» گفت: «مدرسه عمارت شگفت‌انگیزی است که بر پایه خیر برای عموم مردم، والدین و شاگردان استوار است. بدیهی است که پذیرش آموزش شهروندی به‌عنوان یکی از اهداف عمده آموزش و پرورش برای جوامع مردم‌سالار اهمیت خاصی دارد. شهروند فعال دارای سه بعد مرتبط به هم است: مسئولیت اجتماعی و مشارکت اجتماعی و سواد سیاسی. شهروند فعال مستلزم یادگیری فعال است.

با به‌کارگیری روش یادگیری فعال، خلاق و اجتماعی توسط معلم می‌توان به هدف تربیت

بیات رسانه را نه یک فن، بلکه یک زبان معرفی و خاطرنشان کرد: «دبیران و معلمان علوم اجتماعی مروجان و اشاعه‌دهندگان اصلی دانش اجتماعی هستند. به همین دلیل تقویت و روزآمدسازی دانش، بینش و مهارت‌های معلمان علوم اجتماعی و نیز جلب مشارکت و همکاری آن‌ها از جمله اهداف اصلی مجله‌رشد آموزش علوم اجتماعی است.»

وی مجله‌رشد آموزش علوم اجتماعی را تربیون معلمان و دبیران و پلی بین معلمان به‌عنوان مجریان برنامه آموزشی و درسی و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران و مؤلفان کتاب‌های درسی دانست. دکتر بیات یادآور شد: «تحول آموزشی و کیفیت‌بخشی در حوزه برنامه‌ها و کتاب‌های درسی تنها از رهگذر نقد علمی و روشمند میسر می‌شود. به همین دلیل نیز مجله‌رشد آموزش علوم اجتماعی نقد علمی و روشمند برنامه‌ها و کتاب‌های درسی را فعالانه پی می‌گیرد و از همه دبیران، معلمان، کارشناسان، استادان و محققان علوم اجتماعی دعوت می‌کند،

نقدها و نظرات خود را در مورد برنامه‌ها و کتاب‌های درسی علوم اجتماعی با این مجله در میان بگذارند. دومین سخنران این بخش دکتر حسین دهقان، مدیرکل امور اجتماعی دانشگاه فرهنگیان و بازرس انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش بود. موضوع سخنرانی ایشان «جامعه‌پذیری مفاهیم اجتماعی و نقش شیوه‌های آموزشی غیررسمی در تحقق آن» بود. دکتر دهقان

عنوان کرد: «آموزش و پرورش دارای دو کارکرد آشکار است:

۱. انتقال دانش و مهارت؛
 ۲. تأثیرگذاری بر نقش‌های اجتماعی و نظام شخصیتی دانش‌آموزان.
- وی سپس با شرح تجارب آموزش مدرسه‌ای در ژاپن گفت: «برنامه درسی ژاپن بر پایه سه اصل اساسی بنا شده است:

۱. درس؛

۲. اخلاق؛
۳. فعالیت.

در ادامه دکتر دهقان به شرح فعالیت محوری در برنامه آموزشی ژاپن پرداخت و تلفیق دانش با مهارت‌های علمی اجتماعی و گره خوردن درس با زندگی روزمره و همچنین آموزش اخلاق اجتماعی و نحوه درست تعامل اجتماعی را از نقاط برجسته برنامه آموزشی مدارس ژاپن ذکر کرد. کارگاه «آموزش تحلیل محتوا به روش ویلیام رومی»، با تدریس دکتر پری مسلمی‌پور، سومین برنامه آخرین روز این همایش بود. هدف از این کارگاه پاسخ‌گویی به این سؤال بود که: «آیا کتاب‌های درسی علوم اجتماعی قدرت فعال‌سازی دانش‌آموز را دارند؟» یافته‌های این بررسی حاکی از این بود که کتب علوم اجتماعی کتب غیرفعال هستند و دانش‌آموزان را درگیر نمی‌کنند.

در پایان این همایش بیانیه‌ای از سوی سرگروه‌های درسی علوم اجتماعی به شرح زیر صادر شد:

بیانیه سرگروه‌های استانی درس جامعه‌شناسی

این بیانیه خطاب به گروه محترم تألیف درس جامعه‌شناسی در جهت کیفیت‌بخشی به کتب تدوین شده است. بندهای این بیانیه حاصل مشارکت و تبادل نظر بین همه اعضای حاضر در همایش و مورد تأیید همه سرگروه‌های محترم استان‌ها و دبیران زیرمجموعه آن‌هاست. لذا در تألیف کتاب جامعه‌شناسی توجه به همه بندهای این بیانیه، تقاضای جمیع سرگروه‌های محترم استان‌هاست:

۱. مخاطب‌سنجی و توجه به نیازهای دانش‌آموزان، برای افزایش مهارت‌های اجتماعی در مواجهه با مسائل و اولویت‌های مهم جامعه امروز، از قبیل آسیب‌های اجتماعی (آسیب‌های نوظهور، آسیب‌های فضای مجازی و دوگانگی ارزشی)، تقویت هویت ملی و چگونگی پیوند فرد با جامعه.
۲. هماهنگی محتوایی با مطالعات اجتماعی

دوره اول متوسطه. با حذف کتاب مطالعات اجتماعی اول دبیرستان، پیوند مفاهیم بین متوسطه اول با متوسطه دوم قطع شده است. این موضوع به ورود ناگهانی دانش‌آموز به مباحث تخصصی جامعه‌شناسی می‌انجامد.

۳. معرفی جامعه‌شناسی به‌عنوان یک علم و ضرورت مطالعه و اهمیت و کاربرد آن قبل از ورود به هر بحث تخصصی دیگری.

۴. ایجاد ارتباط موضوعی و محتوایی بین درس‌های متفاوت، به گونه‌ای که به‌طور سلسله‌وار تکمیل‌کننده یکدیگر باشند.

۵. اجتناب از کاربرد مفاهیم انتزاعی و توضیحات سطحی.

۶. تربیت شهروند فعال و فکور در محتوا و ارزشیابی‌های ورودی، حین تدریس و پایان تدریس.

۷. ایجاد انگیزه برای سوق یافتن تدریس به سوی الگوهای فعال یادگیری و یاددهی.

۸. پرهیز از پراکنده‌گویی، مبهم‌گویی و ناهماهنگی بین موضوع پاراگراف با محتوای پاراگراف.

۹. رعایت ساده‌گویی با حفظ سطح علمی. نحوه بیان مطالب خیلی ساده و پیش پا افتاده نباشد تا موجب زیرسؤال رفتن جایگاه علمی معلم و درس جامعه‌شناسی نشود.

۱۰. رعایت تناسب بین حجم کتاب با ساعات تدریس هفتگی.

۱۱. ایجاد انگیزه و نشاط برای یادگیری، از طریق مهارتی و کاربردی کردن درس‌ها. بنا بر گزارش کمیته‌های اعتبارسنجی، کتاب در دست تألیف براساس ساختار موضوعی و محتوایی جامعه‌شناسی ۱ نوشته شده است. الگو قرار گرفتن کتابی که بر آن نقدها و نواقص متعدد وارد شده دور از انتظار است. کتاب موجود، عدم کارایی خود را در کسب میانگین نمره کشوری زیر ۱۴، در طول سال‌های متمادی به اثبات رسانده است.

همچنین چون زمان برای تألیف کتاب جدید محدود است، پیشنهاد می‌شود در سال تحصیلی آینده برای پایه دهم کتاب فعلی تدریس شود تا هیئت تألیف با دراختیار داشتن فرصت بیشتر، با رویکردی نو و ساختاری متفاوت وظیفه خطیر خود را به انجام برساند.

